

УДК342.9:347.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.22>

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Капітаненко Н.П.,*доктор юридичних наук, доцент,**професор кафедри цивільно-правових дисциплін**Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Капітаненко Н.П. Особливості контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності.

В статті проаналізовано особливості контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Визначено, що відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності потребують належного контролю задля забезпечення гарантії свободи кожного на інтелектуальну діяльність та права на її результати.

Зазначено, що контроль характеризується такими ознаками: основна мета контролю полягає в забезпеченні законності та дисципліни в управлінні; здійснення контролю органами, які представляють усі гілки влади (законодавчої, виконавчої, судової) та громадськістю; формами реалізації контролю є перевірка, витребування звітів, пояснень тощо; систематичність та безперервність контролю діяльності суб'єктів, які функціонують у галузі права інтелектуальної власності; безперешкодне відвідування контролюючим органом об'єкта, який підлягає контролю; право втручання контролюючого органу в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта; надання в процесі та за результатами контролю обов'язкових до виконання приписів; право застосовувати заходи адміністративного примусу до правопорушників за результатами контролю.

В процесі дослідження встановлено риси контролю як явища у сфері реалізації права інтелектуальної власності, а саме: контроль є самостійною функцією управління; широка сфера упорядкування суспільних відносин, велика кількість об'єктів права інтелектуальної власності; контроль має місце на кожному етапі діяльності суб'єктів правовідносин в означеній сфері; контроль є одним із способів забезпечення законності та дисципліни у сфері реалізації права інтелектуальної власності; здійснення контролю державними інспекторами з питань інтелектуальної власності; поєднання державного та громадського контролю, що відповідає принципам публічного управління та сприяє формуванню громадянського суспільства.

Аргументовано, що сутність контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності

полягає у встановленні відповідності діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній галузі передбаченим приписам шляхом перевірки органами державної влади, відповідно до визначених повноважень, та громадськістю.

Ключові слова: контроль, право інтелектуальної власності, реалізація права, суб'єкт права, державний контроль, громадський контроль.

Kapitanenko N. Peculiarities of control in the sphere of intellectual property rights implementation.

The article analyzes the peculiarities of control in the sphere of intellectual property rights implementation. It is determined that relations in the sphere of intellectual property rights implementation require proper control in order to ensure the guarantee of everyone's freedom of intellectual activity and the right to its results.

It is noted that control is characterized by the following features: the main purpose of control is to ensure legality and discipline in management; control is exercised by bodies representing all branches of government (legislative, executive, judicial) and the public; forms of control implementation are inspection, request for reports, explanations, etc.; systematic and continuous control of the activities of entities operating in the field of intellectual property law; unhindered visit by the controlling body to the object subject to control; the right of the controlling body to intervene in the operational activities of the controlled object; issuing mandatory prescriptions in the process and according to control results; the right to apply administrative enforcement measures to offenders based on control results.

In the process of research, the peculiarities of control as a phenomenon in the sphere of intellectual property rights implementation were specified, namely: control is an independent function of management; a wide scope of social relations regulation, a large number of intellectual property law objects; control takes place at each stage of the activity of the subjects of legal relations in the specified sphere; control is one of the ways to ensure legality and discipline in the sphere of intellectual

property rights implementation; implementation of control by state inspectors on intellectual property issues; a combination of state and public control, which corresponds to the principles of public administration and contributes to the formation of civil society.

It is argued that the essence of control in the sphere of intellectual property rights implementation consists in establishing the compliance of the activities of the subjects of intellectual property law and other participants in legal relations in the specified sphere with the prescribed regulations through verification by state authorities, in accordance with their specified powers, and by the public.

Key words: control, intellectual property law, implementation of right, subject of law, state control, public control.

Постановка проблеми. Розбудова суверенної, демократичної та правової української держави в умовах ринкової економіки потребує переосмислення існуючих та застосування нових підходів до державного регулювання в багатьох сферах суспільного життя. Вхідження України в процес модернізації соціально-економічних та політичних відносин, євроінтеграційні спрямування суспільного розвитку, включаючи адаптацію чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу на основі спільних цінностей і тісних зв'язків відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом 2014 р., спонукають до проведення якісного реформування системи державного управління [1].

Вибір стратегії інноваційного розвитку економіки України, позиціонування держави як захисника прав і законних інтересів приватних і публічних осіб призводить до оновлення сутності та призначення контролю загалом, і в сфері реалізації права інтелектуальної власності зокрема.

Особливої уваги потребують ті напрямки суспільного розвитку, зокрема сфера інтелектуальної власності, активне становлення яких розпочалося в ринкових умовах на початку 90-х рр. ХХ ст. За таких умов необхідна чітка, узгоджена взаємодія органів державної влади та громадськості для здійснення контролю з метою забезпечення ефективного функціонування суб'єктів усіх видів господарської діяльності, особливо нових для економіки країни [2, с. 40].

Без постійного та ефективного контролю, правомірної виваженої системи організації перевірок рішення органів державної влади можуть виявитися виконаними неналежним чином. Саме тому для реалізації будь-якого управлінського рішення, забезпечення законності та дисципліни важливим є наявність результативного контролю. Належного контролю потребують і відносини у сфері реалізації права інтелектуальної власності

зادля забезпечення гарантії свободи на інтелектуальну діяльність та права на її результати. Це актуалізує важливість та практичну доцільність теоретико-практичних досліджень вказаної проблематики з метою оптимізації правозастосовної практики.

Стан опрацювання проблематики. Питання контролю існувало як суспільне явище з часу виникнення держави і продовжує бути актуальним до сьогодні. Ця проблема знаходить своє відображення в творчих надбаннях українських правників – фахівців з адміністративного права та процесу. Основні засади контролю у державному управлінні розглянуті в працях таких науковців, як: В. Авер'янов [3], О. Андрійко [4], В. Беляєв, Ю. Битяк, О. Боровський, С. Братель, В. Гаращук, І. Голосніченко, А. Гурін, Н. Даньшина, Я. Клейменов, Т. Коломоєць, Є. Кочерін, Д. Лученко, О. Макаренко, О. Маштакова, С. Ністратов, О. Ноздрачов, В. Опришко, І. Пахомов, О. Петришин, В. Писаренко, В. Сіренко, В. Шаповал, В. Шестак та ін.

Значний внесок у дослідження сфери права інтелектуальної власності зробили такі правники, як: Г. Андрощук [5], Ю. Бошицький [6], О. Бутнік-Сіверський, Е. Гаврилов, В. Дозорцев, В. Дроб'язко, Р. Еннан, В. Жаров, А. Кодинець [7], Л. Комзюк, Н. Мироненко, Л. Новоселова, О. Орлюк [8], О. Підпригора, О. Світличний, О. Святоцький, О. Харитонова [9], Р. Шишка, О. Штефан, Т. Ярошевська [10] та інші. Окремі питання проблематики контролю у сфері права інтелектуальної власності тією чи іншою мірою досліджували у своїх роботах Є. Булат, С. Вітвіцький [11], Г. Довгань, О. Головова, В. Дмитришин, О. Кадетова, О. Кашинцева, О. Коротун, О. Михальський, М. Паладій, А. Хрідочкін. Однак системне дослідження особливостей контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності відсутнє. В окремих роботах вони висвітлювалися лише фрагментарно.

Метою статті є встановлення особливостей контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності на основі аналізу нормативно-правових актів, наукових праць та результатів правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Словник іноземних слів визначає контроль (франц. – «contrôle») як перевірку або спостереження з метою перевірки чи як заключну функцію управління. Великий тлумачний словник сучасної української мови визнає контроль як: 1) перевірку відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам; 2) перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимсь, чимось [12, с. 569].

Науковці мають різноманітні точки зору щодо контролю як соціального явища. Так, Ю. Битяк, В. Богуцький, В. Зуй зазначають, що контроль є основним із способів забезпечення законності та дисципліни у державному управлінні разом з наг-

лядом та зверненнями громадян [13, с. 254]. На думку Т. Коломоєць, контроль є одним із управлінських методів і являє собою «активне втручання суб'єкта управління в діяльність підконтрольного суб'єкта. ... сутність контролю як соціального явища полягає в перевірці відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, у межах яких вони мають діяти» [14, с. 108]. Н. Нижник та О. Полінець визначають контроль, передусім, в державному управлінні, як сукупність дій, які контролюючі суб'єкти здійснюють стосовно підконтрольних об'єктів для досягнення цілей контролю з метою запобігання стагнації та руйнування системи державного управління під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників [15, с. 57; 16, с. 14].

Загалом, у наукових джерелах поняття «контроль» розглядається у вузькому та широкому аспекті. В широкому сенсі контроль розглядається як діяльність усіх органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій з метою забезпечення стабільності суспільства, дотримання соціального порядку, тобто соціальний контроль. У звуженому аспекті – це діяльність органів контролю, наділених відповідними повноваженнями контролювати, шляхом використання певних форм, методів та процедур, передбачених законодавством [17, с. 238]. Переважна більшість науковців надає перевагу розгляду контролю в широкому сенсі.

Узагальнення різноманітних підходів науковців до встановлення сутності поняття «контроль», надає можливість визначити характерні ознаки вказаного явища: 1) основна мета контролю – забезпечення законності та дисципліни в управлінні діяльністю щодо сфери інтелектуальної власності; 2) здійснення контролю органами, які представляють усі гілки влади (законодавчої, виконавчої, судової) та громадськості; 3) формами реалізації контролю відповідно до чинного законодавства є перевірка, витребування звітів, пояснень тощо; 4) систематичність та безперервність контролю діяльності суб'єктів, які функціонують у галузі права інтелектуальної власності (особливо цим вирізняється відомчий контроль); 5) безперешкодне відвідування контролюючим органом об'єкта, який підлягає контролю відповідно до вимог чинного законодавства; 6) право втручання контролюючого органу в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта; 7) надання в процесі та за результатами контролю обов'язкових до виконання приписів; 8) за результатами контролю право застосовувати заходи адміністративного примусу до правопорушників [18, с. 46].

Розглядаючи застосування контролю як явища у сфері реалізації права інтелектуальної власності, варто визнати, що він характеризується такими рисами.

По-перше, контроль постає самостійною функцією управління під час реалізації права інтелектуальної власності. Результати контролю можуть сприяти появі нових або трансформації існуючих методів управління. Так, за результатами контролю систему державного управління сферою правової охорони інтелектуальної власності було визнано недосконалою та інертною, що призвело до відсутності істотного прогресу в адаптації нормативно-правової бази до сучасних економічних та політичних умов (боротьба з «патентним тролінгом», Інтернет-піратством, задоволення потреб ІТ-галузі, військово-промислового та агропромислового комплексів тощо). Як результат, було запропоновано запровадження прозорої дворівневої структури державної системи правової охорони інтелектуальної власності замість складної трирівневої [19].

По-друге, особливість контролю в зазначеному сегменті суспільства визначається надзвичайно широкою сферою упорядкування суспільних відносин, великою кількістю об'єктів права інтелектуальної власності (об'єкти літературно-художньої власності; об'єкти патентного права; засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг; нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності). Безумовно, така ситуація потребує кваліфікованих фахівців для здійснення належного? конструктивного, гнучкого та адаптивного контролю, який би стимулював подальший розвиток інтелектуальної діяльності з урахуванням прав та інтересів суб'єктів сфери права інтелектуальної власності [20].

По-третє, в процесі реалізації права інтелектуальної власності контроль має місце на кожному етапі діяльності суб'єктів правовідносин. Наприклад, відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року [21] в процесі реєстрації винаходу (корисної моделі) від подання заявки до отримання патенту здійснює контроль Національний орган інтелектуальної власності (далі – НОІВ), що зумовлено розумінням контролю як консультативно-правової послуги, яку надає уповноважений орган влади автору чи винахіднику об'єкта інтелектуальної власності. Україна завершує інституційну реформу сфери інтелектуальної власності та реалізацію відповідного законодавства.

По-четверте, контроль є одним із способів забезпечення законності та дисципліни у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Так, до повноважень Міністерства економіки України, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, належить здійснення контролю за дотриманням НОІВ законодавства у сфері інтелектуальної власності, використанням надходжень від справляння зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 2 Закону Укра-

їни «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») [22].

По-п'яте, результати контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності мають сприяти узагальненню практики контролю суб'єктів інтелектуальної власності державними інспекторами з питань інтелектуальної власності, інституція яких створена з метою забезпечення конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності та сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів [23]. На сьогодні процедура здійснення державного контролю за діяльністю у сфері інтелектуальної власності уніфікується на рівні підзаконних нормативно-правових актів, однак напрацювання методичних матеріалів як для контролюючих органів, так і для суб'єктів права інтелектуальної власності сприятиме покращенню якості контролю. Контроль має за мету, передусім, «надання допомоги підконтрольній структурі в наведенні порядку на об'єкті» [24, с. 189], а не застосування каральної функції.

По-шосте, у сфері реалізації права інтелектуальної власності має місце взаємодія державного та громадського (недержавного) контролю, що відповідає принципам публічного управління та сприяє формуванню громадянського суспільства.

Висновки. Підсумовуючи, визнаємо, що контроль – це соціальне явище, основне призначення якого полягає у забезпеченні законності та дисципліни у суспільстві чи у певному його сегменті шляхом перевірки контролюючими органами виконання підконтрольними суб'єктами нормативно встановлених положень. Контроль надає можливість здійснювати реалізацію принципу зворотного зв'язку в управлінні суспільними процесами, зокрема й у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Цілеспрямовані, динамічні зміни у галузі інтелектуальної власності сприяють подальшому розвитку контролю, вдосконаленню механізму його функціонування.

Сутність контролю у сфері реалізації права інтелектуальної власності полягає у встановленні відповідності діяльності суб'єктів права інтелектуальної власності та інших учасників правовідносин у вказаній галузі передбаченим приписам шляхом проведення перевірки органами державної влади, відповідно до визначених повноважень, та громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р., ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європей-

ським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

2. Капітаненко Н. П. Правові засади адміністративно-правового регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 2. Т. 2. С. 38–42. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v2-2_2019/10.pdf (дата звернення: 21.07.2023).
3. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Полюхович В.І., Хорошак Н.В. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи. *Юридичний журнал*. 2004. № 5(23). С. 52–56.
4. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ: Наукова думка, 2004. 304 с.
5. Андрущук Г. Інтелектуальна власність: юридична форма – економічний зміст. *Юридична газета*. 2016. № 34-35 (532-533). URL: <http://yur-gazeta.com/interview/intelektualna-vlasnist-yuridichna-forma-ekonomichniy-zmist.html> (дата звернення: 21.07.2023).
6. Бошицький Ю.Л. Інтелектуальна власність в сучасній Україні – актуальні питання модернізації та правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 213–217.
7. Кодинець А. Реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності: сучасне відображення минулого. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 11–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_2_4 (дата звернення: 21.07.2023).
8. Орлюк О.П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 58–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2016_3_15 (дата звернення: 21.07.2023).
9. Харитонова О.І. До визначення поняття права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 51–59.
10. Ярошевська Т.В. Проблеми охорони прав промислової власності в Україні [Текст] [монографія]; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро: Біла К.О. [вид.], 2020. 371 с.
11. Вітвіцький С.С. Контроль як гарантія законності діяльності публічної адміністрації:

- монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2015. 368 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
 13. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.
 14. Коломоєць Т. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
 15. Нижник Н.Р. Україна – державне управління, шляхи реформування. Н.Р. Нижник. К.: УАДУ, 1997. 72 с.
 16. Полінець О.П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: Нац. акад. держ.упр. при Президентові України. К., 2003. 20 с.
 17. Демократичні засади державного управління та адміністративне право: монографія / [Кол. авт.: Шемшученко Ю.С., Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Кресіна І.О., Нагребельний В.П. та ін.]; за заг. ред. д.ю.н. В.Б. Авер'янова. К.: Юридична думка, 2010. 496 с.
 18. Капітаненко Н.П. Контроль у сфері реалізації права інтелектуальної власності: поняття та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. Т. 2. С. 45–48. URL: http://lsey.org.ua/3-2_2020/13.pdf (дата звернення: 21.07.2023).
 19. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80#n8> (дата звернення: 21.07.2023).
 20. Воронкова В.Г., Капітаненко Н.П., Нікітенко В.О. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 4(10). с. 32–37.
 21. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.
 22. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 36.
 23. Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.07.2023).
 24. Гаращук В.М. Доктрина контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин. Харків: Право, 2013. С. 175–192.